

UČESTALOST KORIŠĆENJA PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI KOD SREDNJOŠKOLSKE OMLADINE KRAGUJEVCA

Snežana Radovanović^{1,2}, Časlav Milić^{1,2}, Sanja Kocić^{1,2}, Nada Milovanović³

¹Institut za javno zdravlje Kragujevac,

²Medicinski fakultet Kragujevac,

³Dom zdravlja Kragujevac

USE OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCES AMONG THE YOUNG ON THE TERRITORY OF KRAGUJEVAC CITY

Snezana Radovanovic^{1,2}, Caslav Milic^{1,2}, Sanja Kocić^{1,2}, Nada Milovanovic³

¹Institute of Public health Kragujevac,

²Medical Faculty of Kragujevac,

³Health Center Kragujevac

SAŽETAK

Upotreba psihoaktivnih supstanci među mladima pokazuje trend ubrzanog i kontinuiranog rasta. Cilj istraživanja je da se sagleda učestalost upotrebe psihoaktivnih supstanci kod srednjoškolske omladine na teritoriji grada Kragujevca. Kao izvor podataka korišćeni su anketni upitnici koje su popunjavali učenici I i IV razreda Medicinske i Tehničke škole u Kragujevcu. Istraživanje je sprovedeno u novembru 2007.godine. Anketom je obuhvaćeno ukupno 716 učenika: 485 učenika Tehničke i 231 učenik Medicinske škole. Istraživanjem se došlo do podataka da duvan konzumira 16,9% anketiranih učenika Tehničke škole i 15,6% anketiranih učenika Medicinske škole. Alkohol konzumira nešto više od polovine anketiranih učenika Tehničke škole (51,7%) i oko trećine anketiranih učenika Medicinske škole (33,8%). Drogu koristi 3,1% anketiranih učenika Tehničke, škole. Takođe postoji statistički značajna razlika u konzumiranju ovih psihoaktivnih supstanci posmatrano po razredima i po polu.

Ključne reči: psihoaktivne supstance, zloupotreba, duvan, alkohol, droga

UVOD

Upotreba psihoaktivnih supstanci među mladima pokazuje trend ubrzanog i kontinuiranog rasta. Do 60-tih godina prošlog veka korišćenje droga je bilo uglavnom sporadično, ograničeno na uske zatvorene krugove. Danas se droga nezadrživo širi među mladima na svim kontinentima.

Ranije su narkomani bile osobe srednjih godina, počinjali su zbog terapijskih razloga (bolova), činili su uzan krug, često su drogu koristili samostalno, upotrebljavali su visoke doze na raznovrstan način (ušmrkavanje, pušenje, peroralno), sa "produženim delovanjem". Sadašnji narkomani su mladi, raznog zanimanja i socijalnog porekla, teže da brzo dožive efekat droge te je sami upotrebljavaju intravenski;

ABSTRACT

Consumption of psychoactive substances among the young is suggestive of a trend indicating accelerated and continual growth of the tendency in question. The goal of the research is to investigate the frequency of psychoactive substances consumption in high school students on the territory of Kragujevac city. The research surveys filled in by the 1st and 4th grade high school students of the Medical and Technical High Schools in Kragujevac were thereby used. The research was conducted in November, 2007. The survey included the overall number of 716 participants: 485 students from the Technical and 231 from the Medical High School. The percentage amounting to 16,9% of the survey subjects taken from the Technical School and 15,6% of the Medical School students displayed the tendency towards tobacco consumption. Alcohol is consumed by approximately half of the subjects from the Technical School (51,7%), and by one third of them from the Medical School (33,8%). The percentage of 3,1 of the students from the Technical School is to be ascribed to the consumption of drugs. Likewise, there is no statistically significant difference in the consumption of the foregoing psychoactive substances as to the gender and grade parameters.

Key words: psychoactive substances, use, tobacco, alcohol, drugs

češće pribegavaju kolektivnom uživanju u organizovanim seansama, udružuju se u pokret, prave razne "koktele" - kombinacije jer postoji sklonost za politoksikomanijom. Sem klasičnih droga koriste se i mnoga sredstva koja su u medicinskoj upotrebi (medikamenti), ali i nova koja isparavaju (lepkovi) (1).

Podaci vezani za zloupotrebu psihoaktivnih supstanci (PAS) u Republici Srbiji ukazuju na: porast procenta korisnika psihoaktivnih supstanci među mladima, sniženje uzrasta na kome se događa prvi kontakt mladih sa psihoaktivnim supstancama i sve veću učestalost korišćenja dve ili više psihoaktivnih supstanci zajedno. Prema zvaničnim podacima, prisutan je stalni trend porasta zloupotrebe PAS među

mladima. Starosna granica prvog uzimanja droge se značajno pomerala. Prvo iskustvo ostvaruje se u proseku oko 15 godine života, s tim da postoji tendencija ka daljem pomeranju na raniji uzrast (u 1993. godini 0,7% pripadalo je uzrastu grupi od 15 do 19 godina, a 2002. i 2003. godine 16,8%, odnosno, 13,9%). Sve češće do prvog uzimanja droge dolazi i u uzrastu od 11 do 13 godina. Inicijalne supstance su najčešće duvan, alkohol, kanabinoidi, sedativi, pojedinačno ili u kombinaciji. Sve češće i opoidi predstavljaju inicijalnu drogu (posebno kod devojaka), a u poslednje vreme i amfetamini. U adolescentnom periodu, najčešće se zloupotrebljavaju duvan, alkohol, marihuana, sedativi, amfetamini ("Speed" i "Extazy"), heroin, neki psihofarmaci (tramadol - Trodon, Sintradon, Moradol, Artane, Akineton i neki noviji antidepresivi). Isparljivi rastvarači (lepak, bronza) sve ređe se zloupotrebljavaju. Upotreba drugih droga je sporadična, a upotreba kokaina je u blagom porastu. (2) Rasprostranjenost upotrebe, zloupotrebe i zavisnosti mladih u Crnoj Gori od psihoaktivnih supstanci nalazi se ispod proseka, u poređenju sa većinom evropskih zemalja i SAD, iako je za neke psihoaktivne supstance (lekove za smirenje i spavanje, alkohol i duvan) oko proseka. U odnosu na mlade u Srbiji nisu uočene izrazite razlike, izuzev što mladi u Srbiji značajno češće pokazuju simptome zloupotrebe i zavisnosti od alkohola, duvana, a donekle i marihuane. Najznačajniji epidemiološki nalaz je da svaka nova generacija mladih u Crnoj Gori počinje sa upotrebom psihoaktivnih supstanci sve ranije, da se u svakoj novoj generaciji smanjuju razlike po polu u pogledu učestalosti i količine upotrebe psihoaktivnih supstanci i da svaka nova generacija značajno "skraćuje" vreme između upotrebe, s jedne strane, i zloupotrebe i zavisnosti, s druge. Takođe je značajno istaći favorizovanje psihostimulativnih supstanci, kao i brojne kombinacije psihostimulansa sa drugim psihoaktivnim supstancama. Autori zaključuju da su upotreba, zloupotreba i tendencija zavisnosti od psihoaktivnih supstanci među mladima Crne Gore pre dve decenije bili retkost i da naglo povećanje upotrebe, zloupotrebe i tendencije prema zavisnosti mladih veoma zabrinjava (3).

U Velikoj Britaniji oko 80% petnaestogodišnjaka koristi alkoholna pića, dok jedna trećina trinaestogodišnjaka i dve trećine petnaestogodišnjaka koristi nelegalne droge, posebno kanabis. Ovi procenti su veći nego u mnogim evropskim zemljama (4).

CILJ RADA

Cilj istraživanja je da se sagleda učestalost upotrebe psihoaktivnih supstanci kod srednjoškolske omladine na teritoriji grada Kragujevca, kako bi se preduzele odgovarajuće preventivne mere.

METOD RADA

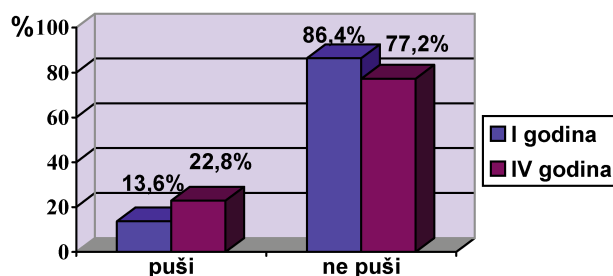
Izvor podataka su anketni upitnici koje su popunjavali učenici I i IV razreda Medicinske i Tehničke škole u Kragujevcu. Anketom je obuhvaćeno ukupno 716 učenika: 485 učenika Tehničke i 231 učenik Medicinske škole. Nisu obuhvaćeni učenici I i IV razreda napred navedenih škola koji su u momentu anketiranja bili odsutni iz škole. Korišćen je upitnik iz projekta "Zdravstveno stanje, zdravstvene potrebe i korišćenje zdravstvene zaštite stanovništva Srbije", koji je sproveo Institut za javno zdravlje Srbije "Dr Milan Jovanović Batut" 2000. godine. Upitnik se sastoji iz dve grupe pitanja: prva grupa se odnosi na socijalno-ekonomske karakteristike ispitanika, a druga na korišćenje psihoaktivnih supstanci kod srednjoškolske omladine. Anketa sadrži 53 pitanja, otvoreno-zatvornog tipa je, sa ponuđenim modalitetima odgovora. Istraživanje je sprovedeno u novembru 2007. Baza podataka je kreirana u SPSS statističkom paketu. Za statističku analizu podataka korišćen je χ^2 test. Rezultati su prikazani grafički.

REZULTATI RADA

Alkohol konzumira 45,9% anketiranih učenika obe škole, duvan svakodnevno konzumira 16,5% anketiranih učenika obe škole, dok drogu koristi 2,5% anketiranih učenika obe škole. Između anketiranih učenika Medicinske i Tehničke škole nema statistički značajne razlike u konzumiranju duvana ($\chi^2 = 0,199$, $df=1$, $p=0,656$) i korišćenju droga ($\chi^2 = 2,075$, $df=1$, $p=0,150$),

Konzumiranje duvana

Duvan svakodnevno konzumira 16,9% anketiranih učenika Tehničke škole. Između anketiranih učenika I i IV godine Tehničke škole, postoji statistički značajna razlika između učenika koji puše cigarete i onih koji to ne čine, ($\chi^2 = 6,581$, $df=1$, $p=0,01$). Posmatrano po razredima, duvan konzumira 13,6% učenika I razreda i 22,8% učenika IV razreda, (slika 1). Posmatrano po

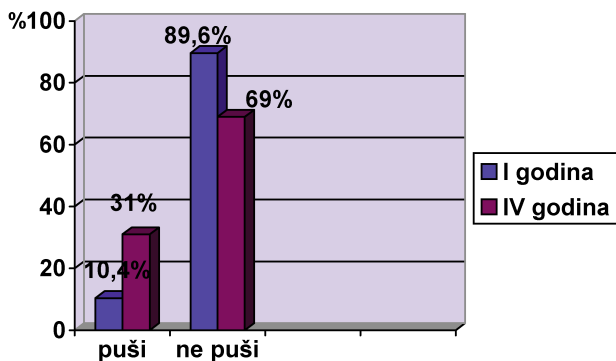


Slika 1. Konzumiranje cigareta među učenicima Tehničke škole

polu, među učenicima I razreda koji konzumiraju duvan 64,3% učenika je muškog pola, a 35,7% učenika ženskog pola. Među učenicima IV razreda takođe je više dečaka koji konzumiraju duvan (79,5% dečaka i 20,5% devojčica).

Od ukupnog broja anketiranih učenika Medicinske škole, duvan konzumira 15,6% anketiranih učenika. Između anketiranih učenika I i IV godine Medicinske škole, postoji statistički značajna razlika između učenika koji puše cigarete i onih koji to ne čine, ($\chi^2=14,052$, $df=1$, $p=0,000$). Posmatrano po razredima, duvan konzumira 10,4% učenika I razreda i 31% učenika IV razreda, (slika 2). Među učenicima I razreda koji konzumiraju duvan, 27,8% učenika je muškog pola, a 72,2% učenika ženskog pola. Među učenicima IV razreda takođe je više devojčica koje puše cigarete, što treba uslovno shvatiti s obzirom da Medicinsku školu uglavnom pohađaju osobe ženskog pola.

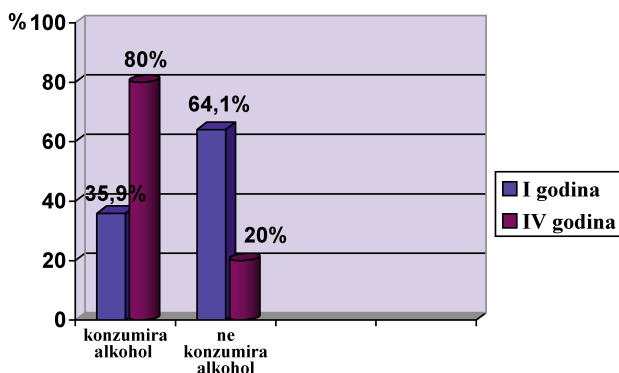
Oko jedne trećine anketiranih učenika obe škole koji puše, navode podatak da su počeli sa pušenjem u 14 godini.



Slika 2. Konzumiranje cigareta među učenicima Medicinske škole

Konzumiranje alkohola

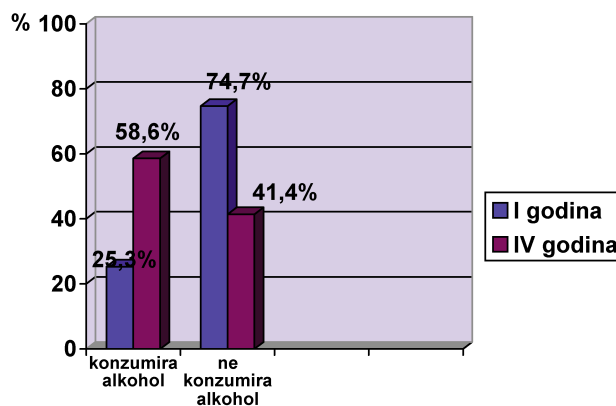
Od ukupnog broja anketiranih učenika Tehničke škole, alkohol konzumira 51,7% anketiranih učenika.



Slika 3. Konzumiranje alkohola među učenicima Tehničke škole

Između anketiranih učenika I i IV godine Tehničke škole, postoji statistički značajna razlika između učenika koji piju alkohol i onih koji ne piju, ($\chi^2=7,941$, $df=1$, $p=0,000$). Posmatrano po razredima, alkohol konzumira 35,9% učenika I razreda i 80% učenika IV razreda, (slika 3). Posmatrano po polu, među učenicima I razreda koji konzumiraju alkohol, 74,5% su dečaci, a među učenicima IV razreda takođe je više dečaka koji konzumiraju alkohol 82,4%.

Od ukupnog broja anketiranih učenika Medicinske škole, alkohol konzumira 33,8% anketiranih učenika. Između anketiranih učenika I i IV godine Medicinske škole, postoji statistički značajna razlika između učenika koji piju alkohol i onih koji ne piju, ($\chi^2=21,475$, $df=1$, $p=0,000$). Posmatrano po razredima, alkohol konzumira 25,3% učenika I razreda i 58,6% učenika IV razreda, (slika 4).

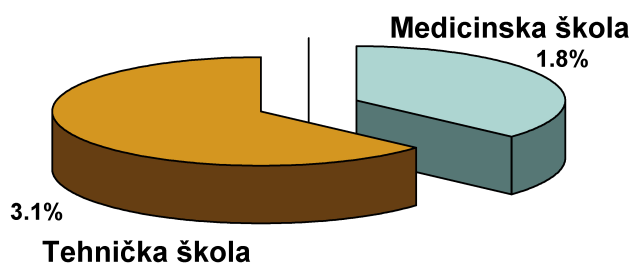


Slika 4. Konzumiranje alkohola među učenicima Medicinske škole

Oko jedne trećine anketiranih učenika obe škole koji konzumiraju alkohol, je počelo sa konzumiranjem alkohola u 15 godini.

Konzumiranje droga

Drogu koristi 3,1% anketiranih učenika Tehničke škole i 1,8% anketiranih učenika Medicinske škole, (slika 5). Između anketiranih učenika I i IV godine



Slika 5. Korišćenje droga među učenicima Medicinske i Tehničke škole

Tehničke škole, postoji statistički značajna razlika između učenika koji koriste drogu i onih koji ne koriste, ($\chi^2 = 13,561$, $df=1$, $p=0,000$). Posmatrano po razredima, drogu koristi 1% učenika I razreda i 7,1 učenika IV razreda. Posmatrano po polu, više je dečaka u oba posmatrana razreda koji koriste drogu.

Što se tiče vrsta droga, među anketiranim učenicima Tehničke škole marihuanu koristi 31% učenika (od toga svakodnevno 7,1%), kokain 1,9% učenika, a heroin 0,3%. Među anketiranim učenicima Medicinske škole marihuanu koristi 8,9% učenika, a heroin 0,6%.

Učenici obe posmatrane škole su se izjasnili da su probali amfetamin, marihuanu, rastvarače, lepak, sredstva za umirenje i kombinaciju više vrsta droga. Od anketiranih učenika Tehničke škole amfetamin je probalo 3,6% učenika, marihuanu 8,9%, rastvarače 1,3%, lepak 1,6%, sredstva za umirenje 4,6%, dok je kombinaciju više vrsta droga probalo 1,3% učenika. Od anketiranih učenika Medicinske škole, marihuanu je probalo 3,9%, rastvarače, lepak i kombinaciju droga 0,4%.

DISKUSIJA

Na teritoriji Grada Kragujevca, duvan svakodnevno konzumira 16,5% anketiranih učenika srednjih škola, a alkohol 45,9%. Oko jedne trećine anketiranih učenika navode podatak da su počeli sa pušenjem u 14. godini, a sa konzumiranjem duvana u 15. godini. Istraživanje o upotrebi droga u srednjim školama u Kragujevcu, pokazuje da drogu redovno uzima 2,5% učenika. Posmatrano po polu, veća je učestalost konzumiranja psihoaktivnih supstanci među dečacima.

Istraživanja vezana za upotrebu psihoaktivnih supstanci (PAS) u Republici Srbiji pokazuju da je zastupljenost pušenja među mladima visoka: 54,7% mladih uzrasta od 13 do 15 godina je probalo cigaretu. U populaciji od 11 do 15 godina, 57% je probalo alkohol, a 35% je imalo bar jednu epizodu pijanstva. Takođe u populaciji mladih od 12 do 20 godina, 8,4% je probalo marihuanu, 0,6% je probalo ekstazi, 0,4% je probalo kokain, a 9,9% je izrazilo želju da proba neku od droga (2)

U Subotici je 41,5% mladih do 15 godina probalo cigarete, svaki drugi učenik prvog razreda srednje škole i svaki treći učenik sedmog i osmog razreda osnovne škole. Cigarete svakodnevno puši 14,8% mladih (5).

Istraživanja navike pušenja kod učenika srednjih škola u Novom Sadu, pokazala su da 11% učenika redovno puši. Broj redovnih pušača u četvrtom razredu je 18%. Takođe, prema istraživanjima kod školske dece uzrasta 10-19 godina, alkoholna pića pije 48%, povremeno 42%, a često 6%. U nekim školama procenat onih koji piju prelazi 70%, a bar jednom se

opilo 50%. Svakodnevno pije 2,5% učenika. Istraživanje o upotrebi droga u srednjim školama u Novom Sadu pokazuje da je drogu probalo 10% učenika i to jednom 4%, više puta 5%, redovno uzima 1% (6).

ZAKLJUČAK

Istraživanje učestalosti korišćenja psihoaktivnih supstanci kod srednjoškolske omladine Kragujevca, pokazalo je da je konzumiranje alkohola najčešće prisutan oblik zavisnosti kod srednjoškolske omladine. Na drugom mestu je pušenje cigareta, zatim upotreba droga. Zabrinjava činjenica da se pomera naniže starostna granica u kojoj se proba alkohol i duvan. Oko jedne trećine učenika navodi podatak da su počeli sa pušenjem u 14. godini, a sa konzumiranjem alkohola u 15. godini. Posmatrano po polu, veća je učestalost konzumiranja psihoaktivnih supstanci među dečacima.

Naglo povećanje upotrebe, zloupotrebe i tendencije prema zavisnosti mladih veoma zabrinjava. Kako rizično ponašanje ne postoji kao izolovano, pojedinačno, već, najčešće postoji povezanost iz među nekoliko oblika, potrebno je da školski programi obuhvate mlade pre nego što se određeni oblici ponašanja uspostave. Programe za zdrave stilove života mladih treba započeti još u najranijem detinjstvu, nastaviti kroz osnovnu sve do srednje škole. Takođe, porodica, škola, zdravstvena služba i društvo treba da deluju organizovano i sisematski na sprečavanju i suzbijanju ovih neadekvatnih navika.

LITERATURA

1. Žigić D, Konstantinović D, Varga J, i drugi. Opšta medicina. Bolesti zavisnosti. Stanojević M. Ed.673-683. Srpsko lekarsko društvo, Sekcija opšte medicine, Beograd,1989.
2. <http://emprona.org.yu/ostalo/Iz strategije za razvoj i zdravlje mladih u republici Srbiji>.
3. Đukanović B, Bukelić J, Dimitrijević I, Stojanović Z, Knežević-Tasić J, Bešić M. Iluzija stvarnosti: alkohol i droge, Podgorica: CID; SoCEN, 2001.
4. Ogilvie D, Gruer L, Haw S. Young people's access to tobacco, alcohol, and other drugs. Clinical review, december 2007.
5. Jakovljević Đ, Pavlović M, Sente R.. Zdravstveno stanje stanovništva, zdravstvene potrebe i korišćenje zdravstvene zaštite. Zavod za zaštitu zdravlja Subotica, 1999.
6. Đokić D, Jakovljević D, Jakovljević Đ. Socijalna medicina. Medicinski fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac, 2007.